

Oordeels- en besluitvorming bij ethische kwesties

‘Nee, met ethiek hebben we hier weinig te maken!’ krijgen studenten wel eens als antwoord wanneer ze vragen of ze op een mogelijke stageplek ook ervaringen kunnen opdoen op het vlak van ethiek. ‘Niemand van ons zit in de ethische commissie. En wij worden er ook niet bij betrokken wanneer abortus of euthanasie speelt.’ Op die – enge – manier wordt vaak over ethiek gedacht door geestelijk verzorgers.

Menig basispastor denkt bij ethiek in eerste instantie aan zaken waar- bij de normen van de kerk in het geding zijn. Ethiek dient echter veel breder beschouwd te worden. Het gaat erom oog te hebben voor de ethische omgeving waarin wij leven, aldus Simon Blackburn, waarmee hij bedoelt: ‘het klimaat van ideeën die betrekking hebben op de manier waarop we leven. Die bepalen wat we acceptabel en niet acceptabel vinden, bewonderenswaardig of verachtelijk. Die bepalen wanneer we vinden dat de zaken goed gaan en wanneer we vinden dat ze scheef gaan. Die bepalen wat wij vinden waar we recht op hebben en waartoe we verplicht zijn in onze

relatie tot anderen. Die vormen onze emotionele reacties, die bepalen waar we trots op zijn of waar we ons voor schamen, waar we kwaad om worden of dankbaar voor zijn, wat we kunnen vergeven en wat niet. Daaraan ontleen we onze normen, de normen voor ons gedrag’ (Blackburn 2007, 9).

Een van de oogmerken van dit themanummer van *Handelingen* is de reikwijdte van de ethiek voor het werk van pastores en geestelijk verzorgers te verhelderen vanuit de praktijk, anders gezegd het morele bewustzijn van geestelijk verzorgers en pastores te stimuleren. Op die manier hopen we duidelijk te maken in welke situaties hun ethische competentie in het

geding is en dus bewust ingezet kan worden om bepaalde kwesties aan te gaan.

Daarbij richten we ons in eerste instantie op de wijze waarop pastores en geestelijk verzorgers oordelen over de betreffende kwestie en van daaruit tot een besluit komen met het oog op hun professioneel handelen. Veelal verloopt het proces van oordeelsvorming tot handelen eerder intuïtief dan bewust. Daar is op zich niet altijd iets mis mee: intuïtie wordt gevoed vanuit ons eerdere denken, voelen en handelen. Maar het risico van eenzijdigheid is niet denkbeeldig. Reflecteren op de eigen ervaringen kan helpen om tot meer gefundeerd handelen te komen (Menken-Bekius & Van der Meulen 2007; Menken-Bekius & Schaap-Jonker 2010).

Modellen en methoden

In de ethiek zijn er recent tal van modellen en methoden ontwikkeld, die dienstig kunnen zijn bij de reflectie op de eigen beroepspraktijk (Manschot & Van Dartel 2003; De Bree & Veening 2012). Soms gaat het om theoretische benaderingswijzen, waarvan tevens implicaties voor de praktijk zijn uitgewerkt. Soms gaat het om concrete handelingsmethoden, waarvan echter tevens de theoretische basis is geëxpliciteerd. Deze modellen en methoden bieden wijzen van denken en handelen die aangeleerd kunnen worden om de ethische competentie te vergroten. Uiteindelijk zullen pastoranten en cliënten erbij gebaat zijn wanneer pastores en geestelijk verzorgers meer gebruik zouden maken van deze ontwikkelde modellen en methoden, zo is onze overtuiging.

Vijf stappen

Om dat inzichtelijk te maken in dit themanummer zijn auteurs en representanten van een aantal modellen en methoden uitgenodigd om hun perspectief toe te passen op aangeboden praktijkmateriaal. Aan de meewerkende auteurs is gevraagd in hun bijdrage de volgende stappen te zetten:

- *Een eerste reactie op de casus.* Waarom is deze casus moreel relevant?
- *Het ethische oordeel van de pastor of geestelijk verzorger.* Wat valt op in de manier waarop de schrijver van de casus spreekt over de kwestie die aan de orde is? Welke gevoelens, ethische beginselen en morele normen lijken voor de schrijver leidend te zijn?
- *De besluitvorming en eventueel daaruit voortvloeiend handelen.* Hoe kan het theoretische perspectief en het handelingsperspectief van de auteur dit proces structureren, verdiepen en verbreden?
- *De ethische competentie van de pastor en geestelijk verzorger.* Wat kan vanuit de casus en de reflectie daarop gezegd worden over de (post) initiële scholing? Een bijzonder aandachtspunt daarbij is de samenwerking met andere professionals en het betrekken van hun ethische kijk op de behandelde kwestie.
- *Ethische theorievorming.* Wat zegt de behandelde kwestie over de mogelijkheden en grenzen van de door de auteur gehanteerde ethische benadering?

In dit tijdschrift is in het recente verleden reeds aandacht besteed aan verschillende van de ethi- ➤

sche modellen en methoden die hier de revue zullen passeren. Daarbij lag het accent echter vooral op de presentatie van de benadering. De beweging die we nu willen maken is een omgekeerde: van de praktijk naar de theoretische bezinning.

Brede casuïstiek

Het spectrum van de casuïstiek is bewust breed gekozen. Om te beginnen zijn we uitgegaan van de casussen die lezers van *Handelingen* in het recente verleden hebben aangeleverd, en die nog niet in dit tijdschrift aan de orde zijn geweest. Vervolgens hebben we gebruikgemaakt van ervaringen van studenten geestelijke verzorging tijdens hun stage. Zij lopen geregeld tegen kwesties aan die zij vanuit hun beginnende beroepspraktijk niet vanzelfsprekend vinden, kwesties waarbij ze ethische vragen stellen – die bij hun meer ervaren collega's, soms door de jarenlange routine, op de achtergrond zijn geraakt.

Natuurlijk worden niet alleen pastores en geestelijk verzorgers met ethische kwesties geconfronteerd. Waar lopen hun collega-professionals tegen aan, hoe gaan zij ermee om? Verschillende disciplines kunnen leren van elkaars aanpak; uiteindelijk zijn mensen er ook bij gebaat wanneer diegenen die hen professioneel begeleiden niet naast elkaar, maar met elkaar samenwerken. Veel methoden van moreel beraad maken zelfs expliciet gebruik van de veelheid van perspectieven die de verschillende professionele achtergronden opleveren.

Om diezelfde reden hebben wij als reflectie-

auteurs niet alleen religiewetenschappers, theologen en humanistici gevraagd, maar ook auteurs uit verwante disciplines. Een bijzonder aandachtspunt is ook dat van de multiculturaliteit. In verschillende culturen gelden niet vanzelfsprekend dezelfde ethische uitgangspunten en normen. Het is vaak al een hele toer om om te gaan met de verscheidenheid van opvattingen en gevoelens in een concrete ethische kwestie, bij culturele verschillen wordt die uitdaging alleen maar groter.

De opbouw van het themanummer is als volgt. We starten op het microniveau, met casussen en reflecties die de pastoranten of cliënten zelf centraal stellen: hun autonomie en wensen, hun

privacy en ook hun inbedding in relaties met hun omgeving.

Deze thema's vragen niet alleen om ethische communicatie met deze personen en hun omgeving, maar ook om multidisciplinair ethisch overleg. Dat brengt ons haast vanzelf op het meso- en macroniveau van gezondheids- en welzijnszorg en van het territoriale pastoraat. Ook de beroepsdeontologische perspectieven van pastor, geestelijk verzorger en arts komen aan bod.

In *Handelingen* willen we vanaf nu regelmatig een interview met een hoogleraar opnemen, daarom in dit nummer een interview met een hoogleraar medische ethiek.

Ethiek en moraal

Tot slot nog een opmerking over de terminologie. De termen ethiek en moraal worden in verschillende betekenissen gebruikt. Wij hebben

*Oog hebben voor
de ethische omgeving
waarin wij leven*

pragmatisch voor de volgende optie gekozen. De term 'ethiek' hanteren we om de wetenschappelijke discipline aan te duiden die zich bezighoudt met de systematische reflectie op waarden en normen. Wanneer het gaat om de keuzeprocessen en de dilemma's waarvoor mensen geplaagd worden, gebruiken we de aanduiding 'moreel'. <

Literatuur

- Blackburn, S. (2007). *Goed leven. Een tegendraadse beschouwing over ethiek*. Rotterdam: Lemniscaat.
- De Bree, M. & Veening, E. (2012). *Handleiding moreel beraad. Praktische gids voor zorgprofessionals*. Assen: Van Gorcum.
- Manschot, H. & Dartel, H. van (2003). *In gesprek over goede zorg. Overlegmethoden voor ethiek in de praktijk*. Amsterdam: Boom.
- Menken-Bekius, C. & Meulen, H. van der (2007). *Reflecteren kun je leren. Basisboek voor pastoraat en geestelijke verzorging*. Kampen: Kok.
- Menken-Bekius, C. & Schaap-Jonker, H. (eds.) (2010). *Ervaring leert. De casus als instrument voor theoloog, pastor en geestelijk verzorger*. Kampen: Kok.

Carlo (prof.dr. C.W.G.) Leget is hoogleraar zorgethiek en geestelijke begeleidingswetenschappen aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht. Ook is hij vanuit de Associatie van High Care Hospices bijzonder hoogleraar ethische en spirituele vragen in de palliatieve zorg aan deze zelfde universiteit.
c.leget@uvh.nl

Wim (dr. W.) Smeets is hoofd Geestelijke verzorging in het Radboudumc Nijmegen en universitair docent Geestelijke verzorging aan de Universiteit Utrecht.
wim.smeets@radboudumc.nl